

Egyszóval már megint utazol, Gazsi. Pontosabban: utaztok, királyi többesben, ahogyan ez illik újdonsült szerepetekhez és úticélotokhoz. Visz benneteket a homokfutó, esetleg hintó, keszkenőt lengettek balfelé, abszolúte bánatmentes búcsúzkodás ez, vár benneteket egy régi udvarház, nemesi kúria 1830-ból, „A mi világunk” – sóhajtjátok, és ez most a látszat ellenére nem vicc, hanem idézet töletek, Gazsi –, „A mi világunk Kőlcsey, Széchenyi, Nyáry világa”. Ott vagytok honn, és meg is indokoljátok, miért: „... tudjuk, és nem szégyelljük, hogy a magyar kultúra alapjában a magyar nemesség – nem a polgárság és nem »a nép« – kultúrája.” Ezt az állításokat, mely nagyvonalúan figyelmen kívül hagyja az utolsó kétszáz év legtöbb jelentős magyar költőjének, zeneszerzőjének, festőjének szemléletét, származását és/vagy életmódját, a magyar kultúrában nem igazán jártas Tocqueville Elek okfejtésével támasztjátok alá. Eszerint az arisztokrácia – tehát már nem is pusztán a nemesség, mert még tovább fut, rohog a kicsi kocsi veletek, egyszóval az arisztokrácia inkább kedvez a művészetnek, mint a demokrácia, mivel a múlt szemlélésére ösztönöz, márpedig „a dolgok rendesen aszerint nőnek és homályosulnak, amint tőlünk távolabb esnek”, ezzel szemben az egyenlőség elveszi a költészettől a múltat és a jelen egy részét is. Az egyenlőség – és általában a polgárság ideái és maga a polgárság is – művészetellenes, de nem ám úgy, ahogy Marx gondolta, hanem ahogy ti gondoljátok, Gazsi. „Talán egyszer még előnyünkre szolgálhat, hogy a magyar szabadelvűség – még annál is kevésbé, mint a brit – nem volt polgári. Megelőzte a polgárságot, és, ime, túlélte.” A ti csöppet sem polgári személyetekben élte túl. Kellemes utazást kívánok hát nektek, a múlt század harmincas éveinek udvarházaiba, és tovább, a középkorba mondjuk, ahol – és most megint a ti fejtegetésekre hivatkozom – még többet nyomnak a latba „meghitt viszonyok és kötődések”, és ezek még inkább ellenszegülnek a változásnak, „mely az identitást fenyegeti”. Utazzatok jól, és út közben ne mulasszátok el felkeresni a „jó kocsmákat, könnyű borokat, pörgő nyelvű lányokat, szellemes ivócimborákat, jó ívű karszékeket”, tehát mindazokat az értékeket,

amelyeket oly fájdalmasan hiányoltok baloldali jelenünkből. De azért az ősi és echt-magyar gyönyörűségekre szegezve pillantásokat, ne felejtsetek el kiszökkenni a hintóból, ahányszor valahol *sajtóértekezletet* szimatoltok vagy nyilvános *gyűlést*, bármilyet, ahol okosan *szóhattok* vagy *imádkozhattok* kedvelt népetek, továbbá nemzeti és nemzetközi firkászok körében, mert – nektek magyarázzam, Gazsi? – szép minden újonnan megtalált póz, és szépek a történelmi garderooból előkötört atillák, megymások, de azért a *szereplés* se kutya, és a silány jelenkor köznapi izgágasága, melynek legizgágabb honi megtestesülése vagytok, legalább praktikusán beépítendő még „Kőlcsey, Széchenyi, Nyáry világába”, mely ugyebár a ti otthonotok.

*

Tamás Gáspár Miklós tanulmánya, a *Búcsú a baloldaltól* (Beszélő 26. szám és Kritika 89/12) a baloldal válságának legmulatságosabb, bánatos dokumentuma. Tudvalévő, hogy a XX. század összes fasiszta diktátora, továbbá konzervatív filozófusa és ideológusa együtt nem értett annyit a marxista és nem-marxista baloldal hiteléne, mint a sztálinizmus hulláhegyekben kicsúcsosodó, és még hullák nélkül is elviselhetetlenül sivár és hazug hétköznapijai. A kiábrándulás vagy cinikus formákat öltött – ezekben a totálissá vált eszmevesztés nem csökkentette az érvényesülés vágyának intenzitását –, vagy valamiféle *tucatliberális* – tehát a kapitalizmus mindennemű kritikáját eleve elutasító – ideológiát keresett kárpótlásul magának. Az sem ritkaság, hogy a hitként felfogott sztálinizmusból valamiféle más hitbe vagy az öncsalás egyéb változataiba menekült az ájtatos lélek. Tamás Gáspár Miklós azonban egyedi eset. Nagy elmével és kombinációs készséggel sokféle műveltségelemből fantasztikus levest kotyvasztott magának. A lé maga emészthetetlen, de figyelemre méltó húsocskák úszkálnak benne, igaz, különféle és nem feltétlenül összeillő állatok húsa, zöldegek társaságában.

Már régebben felfigyeltem Tamás Gáspár Miklósnak, vagy ahogy ő szereti emlegetni magát, szerzőnek arra az elképesztő tulajdonságára, hogy ideológiai fejlődéséből, sőt mi több:

egy-egy állapotából is hiányzik a koherencia. Írásai – főként a teoretikus igényűek – úgy hatnak, mintha nem egyetlen koponya termelte volna ki őket, hanem több agy produktumaiból készült montázsok lennének. A *Búcsú a baloldaltól* című tanulmány egyik összetevője az az idilli magyar múltba visszapiillantó nemesifőnemesi nosztalgia, amellyel fentebb bátor voltam ironizálni. Aki ismeri szerzőt, akár személyesen, akár televíziós, rádiós vagy sajtómegnyilatkozásain keresztül, az csak humorral hidalhatja át a vallott nézetek és a nézeteket valló személy közt tátongó szakadékot. „A magyar baloldal keserű történetmítoszával” szemben szerzőnek, vagyis „A szabadelvű konzervatívnak *tetszik* Magyarország... Elgyönyörködik Deák furfangjaiban, gr. Széchenyi túlsúlyos gondolatgörgöttegeiben, Arany depressziós piszmogásában, br. Kemény Zsigmond szinte beteges józanságában. Mindez egyszerűen *szép*.” Ady és Jászi azonban együttesen megsemmisítette ezt a szép magyar liberalizmust, Deák Ferenc szabadelvű alkotmányosságát, mely „a magyarság nagy diadala volt: rendi múltjával együtt, a Monarchia esélyeit kihasználva úgy vitte be a nemzetet Európába, hogy az összbirodalom dinamikusabb, liberálisabb feleként hegemon részé lett egy világhatalomnak”. Szerző itt okosan elhallgatja, mi volt például gr. Széchenyi vagy Eötvös véleménye és prognózisa eme világhatalomról, ünnepli a magyarságnak a monarchia többi népe felett kialakított hegemoniáját és a félfedális struktúrát, a hátborzongató szociális elmaradottságot, zárójelbe téve azt mondja globálisan és kurzív hangsúllyal, hogy ez a korszak *tetszik* neki, *ez szép*, ez megérkezés Európába. Csak azzal vigasztalhatom magam, hogy szerző egyszerűen bohóckodik. Aztán rá kell ébrednem, hogy bohóckodik ugyan, de ártatlan lélekkel, mert őszintén hisz ezekben a mondatokban, legalábbis amíg papírra veti őket. Hisz abban, hogy mindezt a tetszetős szépséget a „radikális patriotizmus” zúzta szét, mely „ha mely is, sötét és gyanakvó. Szerinte istenverése magyaroknak születni – ami kétségkívül a dolog túlbecsülése. A nemzet megváltandó, ezért inhereensen bűnös. Ady és Németh László ebben csakugyan hasonlít egymásra.”

Ez utóbbi idézet azt a célt is szolgálja, hogy segítségével – gondolatmenetemet megakasztva – szerző néhány módszertani kópéságára irányítsam a figyelmet. Először is: különös előszeretettel használja a „kétségkívül” szót és szinonimáit. Ami kétségkívül igaz, azt bizonyítani sem kell. Ha például Ady nemzet-ostorozói „kétségkívül” túlzások, akkor igazságtartalmuk és hitelük is „kétségkívül” korlátozott. Másodszor is: szívesen sorakoztat egymás mellé össze nem illő neveket és fogalmakat, hogy elszippantsák egymás elől a levegőt. Így kerül ebben az esetben egy gyékényre Ady plebejus-forradalmi pátosza Németh László „melymagyar” fajfelfétele. Másutt egy polgár-ellenes Marx-idézetet ezzel a kétféle denunció elismeréssel kommentál: „Micsoda remek Szabó Dezső-i szöveg!” Megint másutt egy kalap alá veszi a marxizmust, a nietzscheianizmust és a freudizmust, azt állítva róluk talányosan, hogy mindhárom „a gyanú ideológiája”. Eltekintve mármost attól, hogy a gyanút a könnyebb érthetőség kedvéért „redukcionista szociális determinizmus”-nak becézi, ami a nietzscheianizmusra és a freudizmusra egyáltalán nem áll, és figyelmen kívül hagyja azt is, hogy a gyanú fogalmának ebben az összefüggésben nincs értelme, hacsak a Marxnál távolabbi múltból fakadó kritikai filozófiát nem azonosítjuk a „gyanú”-val, a három ideológia egybeanalízisa ismét csak kölcsönös lejáratusukra szolgál. Harmadszor is: szerző érdekes óhajt lenni, ha belepusztul a világ. Nem azt mondja, hogy „A nemzet inherensen bűnös, ezért megváltandó”, hanem fölöttébb eredetien megfordítja mondatát: „A nemzet megváltandó, ezért inherensen bűnös.” Ady tehát pusztán szubjektív megváltói szükségletét akarta kielégíteni, amikor kiagyalta a Magyar Ugar vagy a Halált szimbólumát. És ha ehhez, kiegészítésképpen, felidézzük szerző már idézett vélekedését: hogy Ady (és Jászi) semmisítette meg „a magyarság nagy diadalát”, a „szabadelvű alkotmányosságot”, akkor bámulattal kell adóznunk neki, amiért *mindenek ellenére* magára vállalta ezernyi bokros teendőjén kívül az Ady-társaság alapító tagságának terhét is.

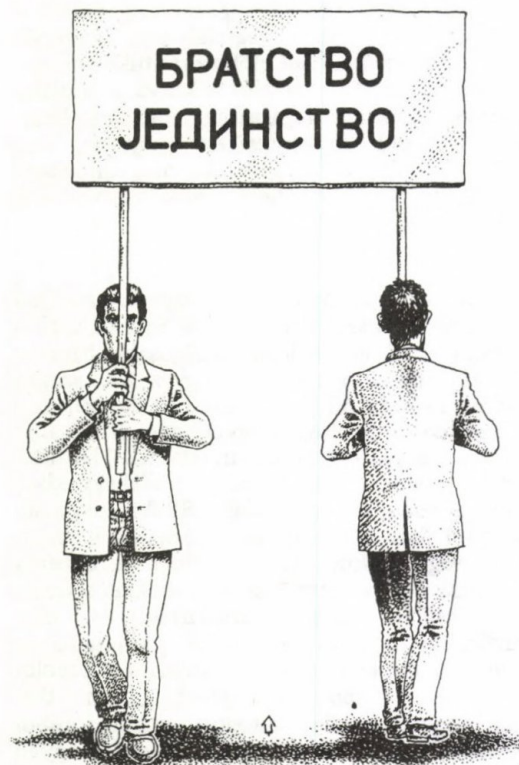
A tanulmány másik – Széchenyiék világával teljességgel összeférhetetlen – komponense a brutális balkáni thatcherizmus. Szerző a kapitalizmus védelmét odáig csigázza, hogy még a múltra vonatkozóan is tagadja létezését, legalábbis – ha jól értem a szöveget – Magyarországon vonatkozásában. „Sosem volt kapitalizmus”-ról beszél, és az 1945 után szerveződött pártoknak – az egy Sulyok Dezsőt kivéve – azt hányja szemére, hogy bíralták ezt a sosem létezőt, és ily módon szocialista kontinuumot hoztak létre „Pfeiffer Zoltántól Farkas Mihályig”. Szerző szerint ugyanis mindenki szocialista, aki nem konzervatív liberális. Friedrich-August von Hayekre hivatkozva közli, hogy „a Nyugat ugyan megnyerte a totalitarizmus egyik fő válfaja ellen folytatott háborúját, de szellemileg megfertőzte a tervezés, az állami beavatkozás, a szolidarisztikus értékekre hivatkozó gyámkodás logikája, amely a szabadság korlátozására vezet”. Ez a tökélet gúzsba kötő állami gyámkodás tehát, például a törvényesen garantált nyugdíj vagy a munkanélküli-segély, a szegényeknek kedvezőbb betegbiztosítási és iskolarendszer totalitarizmushoz vezet, sőt mi több, az efféle struktúrák – például a Svédországban tapasztalható – rokonságot tartanak fenn a sztálinizmussal. Szerző kecses megfogalmazása szerint „a tervező kollektívizmussal különféle válfajai kontinuumot képeznek”. Sztálin a szociáldemokratákat a nációkkal azonosította, szerző pedig a sztálinistákkal. E nézeteiért és sommázoan türelmetlen gondolkodásmódjáért a szerzőt, attól tartok, a szociális felelősségtudattól áthatott Kőlcsey, gr. Széchenyi és Nyáry Pál

egyaránt orrával buktatta volna ki udvarházának vagy kastélyának küszöbén.

Szerző thatcherizmusa azért balkáni, mert egy gazdasági szakadék felé sodródó országban fejt ki és propagálja. Ha ma vezetnék be nálunk a semmi által nem korlátozott szabadversenyes piacgazdaságot, akkor a dolgozók többsége nem jutna el munkahelyére (mert nem bírná megvásárolni metró- és buszjegyét), és előbb-utóbb leszokna az evésről. A thatcherizmus a fejlett nyugati államokban is a szegényebb rétegek költségére stabilizálja a gazdaságot, nálunk azonban balkáni elnyomorodást idézne elő.

Itt szeretnék megjegyezni, hogy szerző, a mai kapitalizmus más igényes szellemiségű apoletója nyomán, csak az állami beavatkozás ellen emel vétőt. Hát a Világbank vagy a Nemzetközi Valutaalap intervenciói nem *kívülről* avatkoznak be valamely gazdaság életébe? Nem *diktátumok* formájában teszik ezt? Nem érvényesítik roppant *politikai* hatalmukat – mint mi is tapasztaljuk – a világ elmaradott országainak többségében? E szervezetek struktúrája ellenőrizhetetlen, és még csak nem is óhajtanak demokratikus színekben tündökölni. Kik a Világbanknak, a Nemzetközi Valutaalaprak vagy akár csak a nagy, multinacionális konszerneknek a vezetői? És miként választódnak ki ezek a vezetők? Egy bizonyos: nem választás útján, holott az emberiség sorsát meghatározó gyakorlati hatalmuk nagyobb még az erős kapitalista államok hatalmánál is, melyekkel egyébként szorosan összefonódtak. A konzervatív liberálist mindez persze nem érdekli, őt csak a szolidarisztikus érdekekre hivatkozó állami gyámkodás zavarja.

A tanulmány harmadik összetevője valamiféle filiszteri pátosz. Szerző olyan „minimumra szorított állam”-ról ábrándozik, melyben „elég négy évenként politikai izgalomba jönni”, hogy a fennmaradó időben ráérősen művelhessük kertjeinket, morfondírozzunk, lassan szopogassuk borainkat és így tovább. Megpróbálom

elképzelné szerzőt, amint csak négy évenként jön politikailag izgalomba, egyébként a kertjeit műveli – ez azonban képtelenség. Szerző nyilván azon az állásponton van, hogy az emberek általában csak négy évenként egyszer politizálnak, a közbülső időben majd politizál ő helyettük is. Hiszen már most is izgul helyettük és a nevükben, folytatólagosan. Izgul, hogy maradjon minden úgy, ahogyan van, hiszen – mint ahogy ezt egy angol tökéjtől idézi – „a vál-

tozás inkább bánatot okoz, mintsem jókedvet”, és részesítsük előnyben „a meghittet az ismeretlenlennel szemben, a tényt a rejtéllyel szemben, a meglévőt a lehetőséggel szemben, a határoltat a korlátlanlennel szemben, az alkalmazhatóságot a tökéletlennel szemben, a mostani nevetést az utópia-beli gyönyörrel szemben”. Ugyanaz a Tamás Gáspár Miklós idézi helyeslően ezt a művészet-ellenes közhelygyűjteményt, aki fejtegetése más pontján a konzervatív nemesi attitűd művész-barát princípiumát magasztalta.

Szerző a maga hagyományának nemesi, thatcherista és filiszteri rétegeire még egy negyediket is ráimádkozik. Tanulmánya végére görög keresztény, sőt keresztény lesz, a modern konzervativizmus céljának tömören és kurzívan „a *Biblia hellenizálása*”-t nevezi meg. Heine még, ez a feltehetően *gyanús* baloldali, szembeállította egymással a görög és a zsidó–keresztény princípiumot, és tipológiáját morális-politikai és esztétikai érveléssel is alátámasztotta. Szerző botcsinálta házasságszerzővé lép elő, s egyszerűen összepárosítja az európai kultúra két alap-princípiumát, amennyiben „a nomád Mózes és az atletikus tudós Arisztotelész ükunokáinak” nevez bennünket, és „rejtelmes következtelenségünk érthetetlen gyümölcsseit” e nászából eredezteti. Mármost ami az érthetetlen gyümölcsöket illeti, ezekben szerző csakugyan nem szűkölködik, külön standnál árulja őket a piacon. Az áru – el kell ismernem – formára, szagra egyaránt pártját ritkítja. Érthetlenségében az a legérthetlenebb, hogy érten is, poshadt is bír lenni ugyanaz a gyümölcs.

*

Búcsúzóul visszatérek a vokatívuszhoz, így kívánok még egyszer jó utat nektek, Gazsi. Nem akartam fogyó éveimet egy *Anti-Gazsi* írására tékozolni, és ezért nem tettem szóvá mindazt, ami a lelkeket nyomja. Nem fűlött a fogam ahhoz, hogy utánanyomozzak összes kószá ötleteknek. Nem tértem ki például ama állítástokra, mely szerint „nálunk – néhány örültet leszámítva – csak nemzeti *baloldal* van”. A demokrácia, felvállalt emberi jogaival, meg a szocializmus is, társadalmi igazságot szorgalmazó mániájával, nemzetek feletti ideológia, ami persze nem jelenti azt, hogy nemzetietlen. Ti, szokásos nagyvonalúságtokkal, a „nem-nemzetietlen” feltehetően a nemzetivel azonosítjátok – annyi baj legyen. Nem beszéltem – mert külön tanulmányt igényelne – sértett Bibó-értékelésekről, „A lényeg, mondhatnánk, az alázat”-szerű mondataitokról, melyek oly kevésbé illenek fürgén pörgő, hetyke nyelvek hegyére, sem arról, hogy az antifaszizmust „üres és elvtelen ideológiá”-nak nevezitek, amit ma persze meg lehet tenni, de ha mondjuk Hitler idejében kockáztattátok volna meg ugyanezt a mondatot, akkor Kőlcsey vagy Széchenyi jobb érzésű unokái az előszobájukba sem engedtek volna be benneteket. Arra sem tértem ki, hogy a liberalizmus libertárius válfaját eleve tökéletesnek tüntetik fel, a szocialista elképzeléseket pedig eleve utópiáknak, és így premisszaként kezelitek azt, amit be kellene bizonyítani. Mindezt – mint itt látható – nem teszem szóvá, említett indokomon kívül azért sem, mert nem szeretném tovább késleltetni búcsútokat. Adjatok, kérlek, hírt következő stációtokról is; az sem baj, ha szokástok szerint megfélemlítették erről a mind e idáig legutolsóóról. Most már a nagy nyilvánosság figyelme kíséri lépteiteket, és elhullajtott gyümölcsöseitek segítségével pályátok rekonstruálható. Búcsúzom tehát, mégpedig a Weöres Sándor által magyarított Nezval cseh költő szavaival:

Istenhozzád és ha többé se találkoznánk
gyönyörű volt s elég most más következik

EÖRSI ISTVÁN